

FRANKL PÉTER 90

(Budapest, 1935. október 2.)
zongoraművész, tanár

I.

FRANKL PÉTER KÖSZÖNTÉSE¹

Drága Péterkém!

Az olvasó alighanem elcsodálkozik a fölöttébb személyes megszólításon, mert nem tudhatja, milyen régi baráti kapcsolatban állunk. Szinte hihetetlen, hogy most, a hetvenötödik születésnapodon köszönhetlek a Muzsika hasábjain. Háromnegyed évszázad bizony nem csekélység, tiszteletre méltó életkor. Te sem töltötted tétlenül ezt a hosszú, bár számodra minden bizonnal rövidnek tűnő időszakot.

Emlékszem, a londoni zeneszobádban volt egy könyvecske, amelybe gondosan bejegyezted, melyik zongoraversenyt kivel és hol játszottad. Micsoda imponáló lista, milyen átfogó és hatalmas repertoár! A versenyművek mellett a zongorairodalom jelentős részét eljátszottad; lemezre vetted Schumann és Debussy valamennyi zongoradarabját.

A kamarazene mindig központi része volt életednek - Pauk Gyurival gyermekkorotok óta muzsikáltok együtt, később társult hozzátok Ralph Kirshbaum, akivel legendás hírű triót alkottatok.

A Zeneakadémián Szegedi Ernőnél, majd Hernádi Lajosnál tanultál, pályatársaidal, Vásáry Tamással és Gabos Gáborral egy időben. Általatok jött

¹ Schiff András laudációja a Muzsika 2010/10. számában jelent meg, a művész-tanár 75. születésnapján.

létre a hírneves Hernádi-iskola, amelynek jelentősége a mi generációnk Kadosa-osztályához mérhető. Most ismét annak a neve következik, aki meghatározta több évtized magyar muzsikus nemzedékeinek zenei hovatartozását: Weiner Leóé. Meg tudod magyarázni azt a jelenséget, hogy mindazok, akik nála tanultak kamarazenét, valamilyen módon azonos nyelven kommunikálnak? Így vagyunk mi is, bár én csak Weiner-unoka lehetek (Kurtágon és Radoson keresztül). Ezért tudtunk mindig olyan természetesen együtt játszani, ezért nem volt szükségünk szófecsérlésre, alapján véve teljes egyetértésben zenéltünk. Különleges csemege volt számomra, amikor Schumann négykezes darabjait, valamint a szépséges Andante con variazionit adtuk elő.

1957-ben, mint oly sokan, elhagytad Magyarországot, Párizsban, majd Londonban telepedtél le. Sajnos a hazai zenebarátoknak sokáig kellett a viszontlátásra-viszonthallásra várniuk, ha emlékezetem nem csal, a hetvenes évek derekán léptél fel ismét Budapesten. Csodálatos volt az a lelkesedés, ahogyan visszatérésedet fogadta a közönség.

Mi már jól ismertük egymást Londonból, ahol sokszor hallottalak, legelőször 1966-ban, a Promenade Concerts sorozatban Beethoven G-dúr versenyművét játszottad. Colin Davis dirigált (akkor még nem volt Sir). Emlékezetes előadás volt, lenyűgözött a hatalmas Albert Hall, és addig soha nem láttam zongoristát ilyen gyönyörű fehér szmokingban.

A Frankl-házaspár, Anni és Péter, valamint a jóbarát, Vásáry Tamás (a kép baloldalán)
(neokohn.hu)

Meg kell említenem azt is, milyen sokat köszönhetek Neked. Feleséged, Feiner Annié édesapja, Gyuri bácsi, illetve az én apám, dr. Schiff Ödön,

orvoskollégák és jó barátok voltak. Annie szinte a születésem pillanatától ismert engem. Amikor fiatal gyerekként eljuthattam Londonba – családuk egy része 1956-ban Angliába került, és hozzájuk kaphattam látogató útlevelet –, egyik első dolgom az volt, hogy felkeressem a Frankl házaspárt. El nem lehet mondani azt a szeretetet és kedvességet, amivel fogadtatok. Egy budapesti kisfiúnak olyan volt a hatvanas évek Londonja, mint a mesébéli Kánaán, ebbe a csodavilágba Ti vezetted be. Milyen sokat jelentett nekem, hogy előjátszhattam Nektek, tanulva a segítő-építő bírálatokból!

Frankl Péter, Pauk György és Ralph Kirshbaum

Akkoriban nem tanítottál, a rendkívül megterhelő koncertezés mellett erre egyszerűen nem lehetett mód. Annál öröndetesebb, hogy most, oly sok tapasztalattal a hátad mögött, a hírneves Yale Egyetem katedráján adod tovább azt a rengeteg tudást és ismeretet, amit 75 év alatt összegyűjtöttél.

Nagy szeretettel emlékszem drága édesanyádra, Lolly nénire, aki maga volt a jóság. Testvéred, Juli, gyermekeitek, Jutka és Andris (akiknek felcseperedését születésüktől fogva figyelemmel kísérhettem) mindannyian kaptak valamit ebből az örökségből.

A zene nagy kincs, boldog és szerencsés ember az, aki vele töltheti az életét. Mégis, milyen ritka az olyan muzsikus, aki egy emberöltő elteltével is megtartja azt a gyermeki rácsodálkozást, azt a lelkesedést, ami miatt zenészek lettünk. Ilyen ritka tünemény vagy Te, drága Péterkém. Isten éltesen, még sokáig. Baráti szeretettel:

Andris

II.

ŐRIZNI ÉS TOVÁBBADNI A HAGYOMÁNYT A HETVENÉVES FRANKL PÉTER VISSZATEKINTÉSE²

– *A hetvenes évek eleje óta minden évben hazajár hangversenyezni. Ez alighanem olyan kettős perspektívát ad, amelyből különös rálátás nyílhat Magyarországra.*

– 1958-ban mentem el végleg Magyarországról, és '72-ben kezdtem el hazajárni. Kezdetben kétévente jöttem, később évente. Ez mindig nagyon kellemes, szeretem a pesti közönséget, az utóbbi években pedig vidékre is eljutottam. Az az érzésem, hogy még a régi időből is sokan emlékeznek rám, ami nagy örömmel tölt el. Szomorúan hallom, hogy akadnak olyanok a fiatalabb nemzedékből, akik sajnos Fischer Annie-ra sem emlékeznek. Pedig az általa megtestesült hagyományt őrizni és folytatni kell, hiszen ez rendkívüli inspirációt jelent a nálunk jóval fiatalabbaknak is.

– *A fiatal muzsikuskok még nem fáradtak bele a rutinba, még gyakorolnak. Más a viszonyuk a zenéhez...*

– Ez egészen biztosan így van, de azért az is nyilvánvaló, hogy magas színvonalú zenei képzésben van részük. Ez különben világjelenség. A húsz-harminc évvel ezelőtti zenekarok többsége elég közepes volt. Manapság már egy vidéki BBC-zenekar is világszerte turnézik, és a zenészek hangszer tudása is sokkal jobb, mint régen volt.

² Muzsika 2005/10. szám

– *Ami nyilván a hatalmas túlképzésből fakadó versenyhelyzetnek köszönhető. Versenyezni kényszerülnek a zenekarok is, a szólisták is. Minden nap bizonyítaniuk kell,*

– Így van, nagyon nehéz ma muzsikusként elhelyezkedni. Én is megpróbálom rávenni növendékeimet, hogy legyenek sokoldalúak, hogy – ha úgy hozza a sors – ne csak szólistaként, hanem a zene más területein is találhassanak munkát, hiszen sikeres szólista csak kevesekből válhat. A mai fiatalság általában nagyon magas technikai színvonalon játszik, de egyéniségből kevesebb van. Az utolsó igazán nagy karmester-egyéniség – a Toscaninik, Furtwänglerek, Klempererek fajtájából – Carlos Kleiber volt. Ami pedig a hangszereseket illeti, ha meghallgatja Horowitzot vagy Rubinsteint, felvételeiken van számos tökéletlenség is. De ezek ellenére és ezekkel együtt voltak nagy művészek.

– *A közelmúltban Vásáry Tamással és Fűrst Jánossal koncertezett, saját nemzedékének művészeivel. Gondolom, a saját nemzedékével mégis másképp ért szót.*

– Valóban egy „istállóból” jöttünk, bár akkor még egyikük sem volt karmester. Jánost hegedűsként ismertem meg, ő Írországból vált dirigenssé a hatvanas években, Tamás – a zongorázás mellett – mindig is karmesternek készült. Azt hiszem, már-már egyedülálló kivétel vagyok a mai világban: egyáltalán nem vonz a vezénylés. Ami a generációkat illeti, minden korosztállyal jól meg tudom értetni magam.

Szerencsés volt az életem. Nem szeretem a karrier szót, mert homályos a jelentése. Ha elsorolom, mely zenekarokkal és karmesterekkel dolgoztam, azt mondhatnánk: az enyém – világkarrier. Ám ha az a karrier, hogy az ember nevét öt kontinensen ismerik, a lemezeit veszik, mint a cukrot, és a hangversenyeire távoli földrészekről is jönnek a rajongók, akkor az én karrierem nem ilyen. Nagy kiváltságnak tekintem, hogy „fénykoromban”, a hetvenes-nyolcvanas években többször is játszhattam a világ minden jelentős zenekarával: a Berlini Filharmonikusokkal, a Concertgebouw Zenekarával, az Orchestre de Paris-val, a lipcsei Gewandhaus együttesével, az Izraeli Filharmonikusokkal, az összes londoni zenekarral, valamint a legtöbb amerikai nagy zenekarral. Dolgoztam Széll-lel, Soltival, Dorátival, Barbirollival, Kempével, Abbadóval, Maazellal, Boulezsal, Haitinkkal, Colin Davisszel és másokkal. Ha ez a karrier, akkor én nagy karriert futottam be. Ma is sokat lépek fel zenekarral, szólóesteket is adok, de korántsem annyit, mint azelőtt. Régen megesett, hogy évente több mint száz koncerten léptem fel, ezt ma már nem teszem.

– *Mikor kezdett tanítani?*

– Már ötven fölött jártam. Korábban nem volt hozzá türelmem, és nem is tartottam magam alkalmasnak a tanításra. De úgy éreztem, a zenei élet nem abba az irányba halad, amerre szeretném, és akartam ez ellen tenni valamit - cseppként a tengerben. Amerikából kaptam ajánlatokat, és a Yale Egyetemet választottam. Ennek a zenei fakultása, mint kiderült, kicsi, egyáltalán nincs olyan gyár jellege, mint a központoknak, amilyen a Juilliard vagy Bloomington. A Yale-en rajtam kívül Claude Frank és Boris Berman tanít zongorát. 1987-88 óta évente mintegy három hónapot töltök ott, hat részletben.

– *Az a benyomásom, hogy óriási kulturális paradigmaváltásnak vagyunk tanúi. Mennyire optimista a zene ügyét illetően?*

– Kétségtelen, hogy manapság érdekes és izgalmas, jó és rossz dolgok egyaránt történnek, a zenében is. Hihetetlen például, hogy Ázsiából mennyi tehetség kerül ki, és ezek a koreai, tajvani, japán diákok nem csupán utánóznak - ragyogó zenei ösztöneik is vannak. Természetesen igen szorgalmasak, de ez nem lenne elég. Sokuknak meglepően jó érzékük van a 18-19. századi európai zenéhez. Amit negatívumnak érzek: a fiatalokat világszerte kevésbé érdekli, mi van választott hangszerükön túl – nem ismerik eléggé a szimfonikus, az opera-, a dalirodalmat, ami szoros tartozéka az aktív zenélésnek.

Ebben persze mi nagyon el voltunk kényeztetve. Növendék korunkban minden este koncerten vagy az operában ültünk, ami sajnos ma a legtöbb fiatalnak nem adatik meg. Mi a Yale-en igyekszünk hetenkénti szemináriumok keretében rávezetni a növendékeket a zene más területeinek megismerésére is: negyedórát kell beszélniük egy bizonyos témakörrel és ugyanennyit zongorázniuk, néha CD vagy más hangszeresek, énekesek bevonásával. Van úgy, hogy egyetlen zeneszerzővel vagy egy korszakkal foglalkozunk, időnként pedig kitekintünk a társzművészetekre is.

– *Ez az interjú abból az alkalomból készül, hogy hamarosan hetvenéves lesz. Budapesti zsidó családban jött a világra, talán nem a legjobbkor, hiszen gyermekként olyan dolgokon kellett keresztülmennie, amelyeket 18 éves korhatárral sem igen ajánlanék senkinek. Hogyan emlékszik vissza a gyermekkorára?*

– Apám és anyám „félhivatásos” zenészek voltak. Mindketten zongoráztak, s bár kis lakásban laktunk, két zongoránk volt. Otthon hallottam először muzsikálást, és nagyon korán kezdtem zongorát tanulni. Úgy tudom, most is létezik osztály a

különleges tehetségeknek a Zeneakadémián, ez akkor is megvolt, s én egészen korán bekerültem. Ez 1942 körül történt, még Dohnányi volt az igazgató. Az utolsó pillanatig ott maradhattam, Dohnányi, ameddig csak tudta, nem hagyta, hogy a zsidótörvényeket érvényesítsék, ezért csak 1944-ben kellett otthagynom az Akadémiát. Apámat abban az évben vitték munkaszolgálatra, ahonnan már nem tért vissza. 1945-ben Kőszegen éhen halt. Ezt egy névrokonunktól tudjuk, aki együtt volt vele munkaszolgálatos, és akinek azt mondta, legnagyobb fájdalma, hogy nem lehet tanúja az én fejlődésemnek. Anyámmal és kishúgommal nehezen, de szerencsésen túléljük a háborút.

– *Hol voltak a nehéz időkben?*

– A gettóban és csillagos házakban. A felszabadulás után rögtön visszakerültem az Akadémiára, és megkaptam a legmagasabb ösztöndíjat, különleges bánásmódban volt részem. A gyakorlós években tanárképzősöktől tanultam, az előkészítőn pedig Szegedi Ernőtől. Később Hernádi Lajoshoz kerültem, nála is diplomáztam. Egyébként jövőre, március 13-án ünnepeljük Hernádi Lajos születésének századik évfordulóját, ezen a napon Vásáry Tamással adunk emlékkoncertet a Zeneakadémián. Hernádin kívül jártam Weiner Leóhoz, Molnár Antalhoz, Szabolcsi Bencéhez, Bartha Déneshez, Mihály Andrásához, Banda Edéhez, Lukács Pálhoz. Kodály tanított népzeneire. Nagyon korán elindultam a pályán, ami nem volt egyszerű, mert 1948 után bezárultak a kapuk. '53-ban kiküldtek a bukaresti VIT-re. Ez volt az első nemzetközi versenyem, ahol kínai kollégámmal, Fou Tsonggal megosztott harmadik díjat nyertünk. Az első két díjat természetesen szovjet és román versenyzők kapták.

– *Emlékszik rájuk?*

– A két szovjet eltűnt, a két román nagy hírnévre tett szert. Közülük Valentin Gheorghiu most is él, a másik, Mindru Katz Izraelben telepedett le és fiatalon koncertezés közben halt meg. Később további versenyekre is küldtek, bár akkor még messze nem rendeztek annyit, mint ma. A versenyt szükséges rossznak tartom, és mindig azt mondom növendékeimnek, induljanak csak, mert rutint szereznek, megtanulják kezelni a stresszt, de ha netán megnyerik, akkor készen kell állniuk arra, hogy kilépjenek a hangverseny életbe. Ha meg kiesnek, ne legyenek csalódottak. Én szerencsés voltam, mert három versenyen nyertem első díjat. Először a párizsi Marguerite Long-versenyen, 1957-ben. Itt már 1955-ben is indultam, akkor díjnyertes lettem, és nagyon megszeretett a párizsi közönség. A verseny után plakátokkal tüntettek mellettem. Ha visszagondolok rá, akkor még nem voltam érett a pályakezdésre. Marguerite Longtól személyes

meghívást kaptam az 1957-es versenyre, ahol az első fordulóban nem is kellett játszanom.

– *Az ön nemzedékének tagjai általában 1956-ban „disszidáltak”. Rengetegen maradtak Nyugaton... Ön később szintén kint maradt. Mi tartotta itthon közvetlenül '56 után?*

– Az, hogy még nem döntöttem. Nagyon határozatlan voltam, nem tudtam, mitévő legyek. Itthon volt édesanyám és a húgom. A meghívólevél birtokában bíztam benne, hogy ki fognak engedni. Ez nagy nehezen meg is történt, de csak az útiköltségemet fizették. Miután megnyertem a versenyt, de pénzem még nem volt, kérésemre a magyar hivatalos közegek „kiutaltak” némi zsebpénzt, hogy részt vehessek a verseny utáni díszhangversenyen. Kezdték érkezni a meghívások, melyeket teljesítettem is, bár mindig kockázatos volt ígent mondanom, mert nem lehettem biztos benne, hogy ki is engednek. Ugyancsak 1957-ben Pauk Györggyel megnyertük a müncheni szonáta versenyt. 1958-ban Lehel Györggyel és a Rádiózenekarral hivatalosan kiküldtek Párizsba. Ez idő tájt már veszélyesebbnek éreztem a helyzetemet, aggódtam, hogy esetleg bezárul előttem a határ. Időközben személyes okok is befolyásolták elhatározásomat, jövődöbelim ugyanis már Párizsban élt, és miatta sem akartam kockáztatni ideoda utazásaimat. Volt még egy nyomós ok, amely arra készítetett, hogy ne térjek vissza Magyarországra: egy különös megbízatást akartak adni nekem.

Emlék 1957-ből

– *Be akarták szervezni?*

– Igen. Szerencsémre ki tudtam mászni belőle. A történetet utóbb Londonban elmondtam Fischer Annie-nak, akit nagyon megdöbbenett az eset, és Pesten el is mesélte azoknak, akik nagyon haragudtak rám disszidálásom miatt, többek között Lakatos Évának, a Filharmónia egykori igazgatójának.

– *Szegényebbek lettünk egy James Bond-történettel? Tulajdonképpen mit akartak a kémek egy zongoraművéstől?*

– Közvetítő szerepet szántak nekem. Behívott a párizsi nagykövet, akivel kellemesen elbeszélgettünk. Szólt a telefon, kiment, soha többé nem láttam. Helyette bejött a katonai attasé, aki elmondta, hogy az ő kényes helyzetük miatt engem kérnek meg arra, adjak át egy kottát egy magyar disszidensnek. Aláíratk velem egy papírt, hogy a kottát átvettem - csak így hagyhattam el az épületet. A gyanúsnak látszó kottából azután kiesett egy cédula a Belügyminisztérium fejlécével, pecséttel, aláírásokkal, a következő szöveggel: „Kérjük a mellékelt fotókópiákat és tízezer frankot a kotta borítólapjába bedolgozni.” Arról már nem győződtem meg, hogy ez megtörtént-e, rohantam az első postahivatalba, és ajánlva visszaküldtem a követségre. A második hely, ahová rohantam, az a francia rendőrség volt, hogy menedékjogot kérjek. Kintmaradásomnak nagyon rossz volt a magyarországi visszhangja, hiszen az esetről senki nem tudott. Hálátlansággal vádoltak, mert röviddel azelőtt Liszt-díjjal tüntettek ki.

– *Párizsban hogyan alakult az élete?*

– Nem volt könnyű, mert akkor már telítve volt a piac. Két nagyszerű magyar zongoraművész, Cziffra György és Sebők György addigra már befutott Párizsban, nem volt nagy szükség egy harmadik magyar menekült zongoristára. Közben megházasodtam, voltak is koncertjeim a verseny nyomán. Akkor kaptam meghívást a Rio de Janeiro-i versenyre, amit eleinte haboztam elfogadni több első díj után, de végül is elmentem. A versenyt megnyertem, s ez dél-amerikai meghívásokat és – ami akkor fontos volt – legalább kétévi megélhetést eredményezett. Ott ismerkedtem meg igazán Kabos Ilonkával, aki zsűritagként vett részt a brazil versenyen. Ő akkor már élő legendának számított, Londonban lakott és tanított. Elpanaszoltam neki, hogy úgy érzem, Párizs zsákutca lett a számomra (bár egy fiatalnak csodálatos volt abban a varázslatos városban élni). Ilonka beszélt rá, hogy költözzünk át Londonba. Ez döntő lépés volt az életemben, és Ilonkával élete végéig szoros barátságban maradtunk.

– *Úgy képzelem, a hatvanas évek elején remek volt Londonban zongoristának lenni. Nagy korszak lehetett.*

– Fantasztikus volt. Ekkorra esett Klemperer nagy londoni korszaka a Philharmonianál. A Szimfonikusokat még Monteux dirigálta, majd Kertész István vette át a zenekart. A London Philharmonicot Krips vezette. Viszonylag hamar bemutatkozhattam egy szólóesttel a Wigmore Hallban. Akkoriban természetes volt, hogy másnap a két legfontosabb napilapban, a Timesban és a Daily Telegraphban kritika jelent meg minden koncertről. Ez ma már elképzelhetetlen, ezért is sokkal nehezebb a mai fiataloknak, mint az én időmben. A kritikák jóvoltából kerültem kapcsolatba angol zenekarokkal, menedzserekkel. Akkor játszottam először Doráti Antallal és Kertész Istvánnal is – őt még Pestről ismertem. Mindketten sokat tettek értem. Barbirollin kívül dolgoztam több nagy „Sir”-rel, például Adrián Boulttal, aki egy hosszú, nagy pálcával a kezében állt, szinte mozdulatlanul, de minden idegszálával figyelt rám és velem tartott. Óriási élményt szerzett nekem. Vele ellentétben Malcolm Sargent igazi „showman” volt. A londoni Promenád-koncerteken egy Mozart versenyművet játszottunk együtt. Amint a pódiumra akartam lépni, Sargent visszafogott és azt mondta: „fiatalember, nekem köszöntenem kell a közönségemet”. Kilépett, gomblyukában az elmaradhatatlan szegfűvel, egy kicsit ünnepeeltette magát, aztán intett, hogy jöhetek. Egyébként 12 nagybőgőt használt Mozarthoz! Én mentegetőztem, hogy sajnos nem tudok két zongorán játszani...

– *Mai eszünkkel mindez túlzásnak tűnik. Persze a mi alapélményünk már a historikus irányzat. Mit gondol erről a hatalmas váltásról?*

– Meg kell keresni a közös nevezőt a két irányzat között. Az én ízlésemnek a historikus irányzat is túlzó, végletes. A régi hangszeres gyakorlat sem teheti zárójelbe mondjuk Furtwängler vagy Klemperer Beethoven-tolmácsolásait. Ők igazán tudták, ki volt Beethoven vagy Mozart. Természetesen a historikusok tapasztalatait sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ma azonban ott tartunk, hogy egyes szimfonikus zenekarok nem játszanak Bachot, Mozartot és Haydnt, mert az a specialisták területe. Márpedig egy zenekarnak nem szabad e nélkül az étrend nélkül felnőnie. Főleg Haydnt kellene sokkal többet játszani, ő szorult leginkább háttérbe. Persze lehet, hogy ez az ő hibája is: túl sokat írt. Ráadásul csupa remekművet.

– *Ott tartottunk, hogy milyen ragyogó hely lehetett Londonakkoriban, amikor Ön odaköltözött...*

– Fantasztikus emberek voltak ott, kitűnő zongoristák: Ashkenazy, Fou Tsong, Barenboim. Még focizni is összejártunk. Később érkezett még Murray Perahia, Radu Lupu, Alfred Brendel. Igen jó kollegiális kapcsolat volt közöttünk, holott a zongorajátékosok meglehetősen individualisták. A csellisták például jobban összetartanak, a hegedűsök már kevésbé. London akkoriban vált a zenei világ egyik központjává, és ott készültek a nagy lemezcégek felvételei. Sok jó zenekar működött a városban. Egyik sem volt olyan színvonalú, mint mondjuk a Bécsi vagy a Berliini Filharmonikusok, de Walter Legge-nek és Klemperernek köszönhetően a Philharmonia és a New Philharmonia azért megközelítette ezt a nívót. A Covent Gardenban működött Solti, akinek a keze alatt magasra emelkedett az operakultúra. Londonban ismerkedtem meg az akkor mindössze tizenegy éves Schiff Andrissal is, aki rokonlátogatásra jött, és akivel azóta is nagyon jó barátságban vagyunk. Később gyakran játszottunk együtt, még közös lemezfelvételünk is van.

A sikeres londoni bemutatkozás nagy lehetőségekhez segített - különösen angol nyelvterületen. Eljutottam Ausztráliába, Új-Zélandra, Dél-Afrikába és Amerikába is. Gina Bachauer, a kiváló görög zongoraművésznő ajánlására kaptam meghívást Dallasból, s egy szólóbérletben mutatkoztam be, amelyben olyanok szerepeltek, mint Henryk Szeryng, Birgit Nilsson, Starker János, Claudio Arrau és mások. Ennek a koncertnek az eredményeképpen, legnagyobb megdöbbenésemre, megkeresett az egyik legjelentősebb amerikai impresszárió, Sol Hurok, és attól fogva hosszú éveken át képviselt. Dallashoz fűződik zenekari bemutatkozásom is, Leon Fleischer helyett játszottam Beethoven G-dúr versenyművét. A két dallasi koncert között New Yorkba mentem, hogy előjátsszam Széll Györgynek.

– *Ő roppant nehéz ember hírében állt.*

– Igen, kegyetlen tudott lenni, és még Clifford Curzont vagy Rudolf Serkint is képes volt megleckéztetni a zenekari próbán. A Steinway termében találkoztunk először. Különböző műveket játszottam neki, de ő csak hallgatott. Aztán megkérdezte: játszik maga Mozart-koncertet? Mondtam: igen, és elkezdtem a K. 450-es B-dúrt. Leült egy másik zongorához, és kísért. Majd arra kért, játsszam el valamelyik másik Mozart-verseny lassú tételét. Végig hallgatta, majd vette a kabátját, kucsmáját, és elindult kifelé. Az ajtóból visszafordult, és azt mondta: „Velem fog bemutatkozni Clevelandben és New Yorkban. Goodbye.” Nem hittem a fülemnek. A K. 482-es Esz-dúr koncertben állapodtunk meg, és úgy hat hónappal a kitűzött dátum előtt elmentem hozzá Luzernba, ahol dirigált, és

átvettük a darabot. Rendkívül kedves, melegszívű, barátságos volt, nyilván értékelte egy fiatal művész lelkiismeretességét. Tudomásom szerint sok más fiatal muzsikust is felkarolt. Két évre rá visszahívott, ugyancsak Mozart-darabra, mondván: oly kevesen játszanak jól Mozartot, hogy amíg csak él, engem mindig Mozartra fog hívni. Másodszor a K. 271-es Esz-dúr versenyt adtuk elő. Amikor Londonban átnéztük a művet, csak a harmadik tétel menüettjével nem értett egyet. Sem a próbákon, sem a koncerteken nem tudtam kielégíteni. Láttam az arcán. A harmadik hangversenyen elmosolyodott, és a meghajlaskor odaszólt magyarul: „na, ez jó volt!”. Sajnos röviddel ezután meghalt.

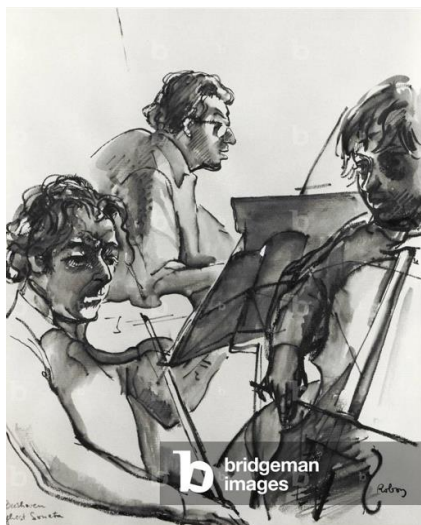
– *Szél tudott magyarul? Nem csak legenda, hogy magyar karmester volt?*

– Tudott egy keveset. Nyolcéves volt, amikor elkerült Magyarországról, Prágába, majd Skóciába és Amerikába. Egyébként erről a hangversenyről van egy nagyon rossz minőségű hangfelvételem, és a kazettát visszahallgatva az az érzésem, hogy egy valami nem sikerült: a harmadik tétel menüettje. Az nem én vagyok. Emiatt szoktam azt mondani a növendékeimnek, hogy én csak tanácsokat tudok adni, gondolják át, amit hallottak, és a saját elképzeléseik alapján valósítsák meg.

– *A kamarazene mindig is megkülönböztetett szerepet játszott a pályáján. Budapesten is rengeteget hallották triózni, szonátázni. Tudom, hogy a trió feloszlott, de nagyon fontos része az életének.*

– Pauk Györggyel tízéves korunktól, körülbelül ötven éven át játszottunk együtt, Ralph Kirshbaum valamikor félúton csatlakozott hozzánk. Egy véletlen folytán kerültünk össze, és nagyon jól összeillettünk vele. Ralphal ma is gyakran szonátázom, de rajta kívül másokkal is muzsikálok és készíték lemezt. Kyung Wha Chunggal a három Brahms-szonátát, Csaba Péterrel egy Bartók-lemezt, valamint a közeljövőben egy magyar lemezt Dohnányi, Goldmark és Hubay szonátaival. A Lindsay Kvartettel felvettük Brahms, Schumann, Dvořák és Martina zongoraötöseit, a Fine Arts Kvartettel a két Dohnányi-kvintettet. Nagy élmény volt Starker Jánossal és Szymon Goldberggel muzsikálnom, valamint a legendás Magyar és Amadeus vonósnégyessel. A kamarazene a legnagyobb kincsesbánya, úgyszólván mindazt eljátszottam, amiért rajongok, de még öreg koromra is gyarapítom a repertoárt. Az elmúlt évadban játszottam először Chopin, Strauss és Dohnányi csellószonátáját. A zenekari repertoárom is nagy, Mozart, Beethoven, Brahms, Schumann, Chopin, Liszt, Mendelssohn és Bartók összes zongoraversenyét előadtam. Szólóban nem törekedtem teljességre

– ez alól csak Schumann és Debussy a kivétel, akiknek műveit lemezre vettem. Abban élem ki magam, hogy amit nem játszottam, azt most tanítom.

Roboz Zsuzsi (1929–2012): Pauk György hegedűn, Frankl Péter zongorán és Ralph Kirshbaum csellón Beethoven triót játszik.

– *Érdekes megfigyelni a hangverseny-repertoár változásait. Cserélődik a kánon. Olyan szerzők kerültek előtérbe, akiket harminc éve még sokkal ritkábban lehetett hallani. Egy-egy komponistát felfedeztünk magunknak. Önnek kik a nagy felfedezései?*

– Nagyon izgalmas kérdést vet fel. Érzésem szerint Magyarországon mindmáig egy kicsit régimódi az emberek ízlése. Az természetes, hogy Bach, Mozart, Beethoven, Schubert mindenképp fölött áll, de rajtuk kívül is rengeteg nagyszerű zeneszerző létezik. Olyan mesterművek sajnos ritkán hangzanak fel, mint Schumann és Dvořák szimfóniái. Szerencsére Mahler, sőt Bruckner mostanában bekerül a köztudatba, hála Fischer Ivánnak és zenekarának. A nemzeti iskolákat is figyelembe kell venni, mint mondjuk Sibelius, Nielsent, Elgart, Smetanát és Janáčeket. Mind jelentős komponisták kiváló művekkel, nem véletlen, hogy a világ rangos zenekarai, karmesterei, szólistái gyakorta műsorra tűzik őket. Janáček korszakalkotó zseni volt, operái igazi mesterművek. Neki világszerte nagy a kultusza, sajnos Magyarországon nem, de Schiff András megpróbálja népszerűsíteni. Kocsis Zoltán Rahmanyinov megismertetéséért tett rengeteget. Én nem játszom a műveit, de nem véletlen, hogy világszerte ilyen népszerű. Örülök, ha a növendékeim tanulják.

A modern zenével egy kicsit más a helyzet. Még a huszadik századi klasszikusok művei között is akad jó néhány, amely túl nehéz a

nagyközönségnek. Például Bartók zseniális 1. zongoraversenye mindig problémát okoz a hallgatóknak, és sokszor az előadókknak is. Emlékszem, amikor Soltival játszottam egy bérleti koncerten Chicagóban, Solti partitúrájából már alig látszottak ki a hangok a sok színes bejegyzéstől... A közönség nem mindig veszi észre például a lassú tételben Bartók egyik legszebb lírai melódiáját. A kortárs zenében egyébként az a jó, hogy olyan sokféle. Boulez, Stockhausen, Schnittke és társai, a minimalisták, Steve Reich, Philip Glass, Arvo Pärt, Górecki – más és más. Én nem mindegyikükhöz találtam még meg a kulcsot. Ligetiben, Kurtágban, Szőllősyben viszont hiszek – már csak egyetemes zenei kultúrájuk és hatalmas zenei tudásuk miatt is. Nem tudom eléggé hangoztatni, hogy mi, zenészek és előadóművészek milyen kiváltságos helyzetben vagyunk. A pálya göröngyei, nehézségei ellenére sem tudnék soha semmi mást csinálni, és ha még egyszer születnék, ugyanezt szeretném művelni, csak lehetőleg jobban.

J. Győri László

III.

A MAGYAR ZENE KÖVETEI NAGY-BRITANNIÁBAN FRANKL PÉTER ZONGORAMŰVÉSSZEL DR. KOVÁCS ILONA BESZÉLGET³

Frankl Péter (Budapest, 1935. október 2.) 1957-ben kapta meg diplomáját a Zeneakadémián. Pályája kezdetén három jelentős verseny győztese: Marguerite Long-Jacques Thibaud – Párizs, 1957; Szonátaverseny (Pauk Györggyel) – München, 1957; Rio de Janeiro, 1959. Életének fontos állomása az 1958-as év: ekkor kapott Liszt Ferenc-díjat és határozott úgy, hogy nem tér vissza Magyarországra. Először Párizsban telepedett le, majd 1962-es Wigmore Hall-beli bemutatkozó hangversenye után a brit fővárosban él.

– Frankl Péter hogyan lett zongoraművész?

– Nagyon szerencsés vagyok, hogy azt csinálhatom, amit szeretek. Gyerekkoromban nagyon sok zenét hallottam szüleim révén. Édesapám zenész volt, harmonikázott, jazzt játszott, slágereket komponált. Hamar bekerültem a Zeneakadémiára, és rövidesen nemzetközi versenyekre küldtek. Öt vagy hat versenyen indultam, és mindegyiken nyertem díjat. Ezeknek köszönhetően

³ Parlando 2006/1.

ismert lettem, állandó meghívásaim voltak. Az akkori politikai helyzet miatt azonban rendkívül bizonytalan volt a külföldre utazás, így 1958-ban kint maradtam Párizsban. A jövőmre kellett gondolnom.

– *Miért költözött Párizsból Londonba?*

– Párizsban annak ellenére, hogy egy évvel azelőtt megnyertem ott a Marguerite Long-Jacques Thibaud versenyt, már nem volt újdonság egy magyar menekült zongorista – két évvel a forradalom után... Nem beszélve arról, hogy két ragyogó művészkollégám teljesen megérdemelten már befutott a francia fővárosban: Cziffra György és Sebők György. Egy harmadik magyar zongoristára már nem volt szüksége Párizsnak. Miután '59-ben megnyertem a riói versenyt, találkoztam a zsűriben helyet foglaló Kabos Ilonkával, a Londonban élő világhírű magyar zongoraművész-tanárral. Ő beszélt rá, hogy jöjjenek Londonba. Igaza volt, mert tulajdonképpen mindent annak köszönhetek, hogy átjöttem. Párizsban sokat koncerteztem, de a nemzetközi karrierem a londoni bemutatkozás után indult el. Ismét azt kell mondanom, hogy szerencsés vagyok, mivel abban az időben az volt itt a szokás, hogy a két legfontosabb újságban, a *The Times*ban és a *The Daily Telegraph*ban automatikusan megjelentek a kritikák az előző napi hangversenyekről. Ez ma nincs. Mostanság a legnagyobb véletlen, ha egy fiatal, ismeretlen kezdőről írnak. Rólam mind a két újság gyönyörűeket írt, kihangsúlyozva a magyar tradíció – Dohnányi Ernő és Fischer Annie – művészetének folytonosságát. Erre mindig nagyon büszke voltam. Ez a fogadtatás további koncertmeghívásokat jelentett, és nemcsak Londonban. Az itt élő magyarok rengeteget segítettek, például Vásáry Tamás ajánlott Dél-Afrikába, vagy Kabos Ilonka segítségével Amerikába is kaptam felkérést bemutakozó hangversenyre. Ettől kezdve a legnagyobb zenekarokkal és karmesterekkel koncerteztem, köztük az egyik legértékesebb, hogy Széll György többször is meghívott Mozart-zongoraversenyek szólistájának.

Mindig nagyon szerettem zenélni, szólóesteket is adni, holott volt egy idő, mikor a szólózás volt a legnagyobb megpróbáltatásaim egyike. Az ember egyedül van a pódiumon, általában kotta nélkül, pszichikailag nehéz elviselni. Egy bizonyos időszakban kicsit viszolyogtam a szólóest-adástól, de most ismét belejöttem, és nagy örömmel adok szólóestet. A másik dolog, amit mindig nagyon szerettem, az a kamarazenélés, amivel még Weiner Leó „fertőzött meg”. Triónk Pauk Györggyel és Ralph Kirshbaummal huszonnyolc évig működött.

Frankl Péter az 1950-es években Elisabeth belga királynő társaságában

– *Tanár úr a Zeneakadémián Szegedi Ernő és Hernádi Lajos tanítványa volt, akik mindketten Dohnányi Ernőnél tanultak. Fel lehetett fedezni tanításukban Dohnányi szellemét?*

– Magát Dohnányit sajnos nem ismertem személyesen, holott kisgyerekként 1943-ban – mikor Dohnányi még igazgató volt – különleges tehetségként már jártam a Zeneakadémiára. Először gyakorló osztályba vettek fel, ami azt jelentette, hogy tanárképzősök tanítottak, négy évet tanultam itt négy különböző tanárképzőssel. Ezután kerültem Szegedihez, aki nagylátókörű ember volt. Nagyon szerettem őt, de elmentem tőle, mert az volt az érzésem, hogy zsákutcába kerültem. Az ő zenei filozófiája igen magasrendű volt, amit én kisgyerekként nem nagyon tudtam megérteni. Például dolgozatokat kellett írni nála, az egyiknek az volt a témája, hogy „Mi a zene?” Ő is, mint Dohnányi (legalábbis, ahogy gyermekkori barátom, Vázsonyi Bálint könyvéből tudom), sokat előjátszott nekem, gyönyörűen, de akkor én még nem tudtam abból tanulni. Technikailag nem éreztem biztosnak magam, és ezért mentem át az utolsó évekre Hernádihoz. Benne megtaláltam mindent, mert ő Bartóknál és Schnabelnél is tanult, szerencsés kombináció volt. (Egyébként Budapesten, 2006 márciusában a születésének 100. évfordulójára rendezett hangversenyen Vásáry Tamás és jómagam leszünk a közreműködők.)

Dohnányi zongoraműveit – a Gyermekdal-variációktól eltekintve – nem játszottam, a teljes zongorás kamarazenét viszont igen. A közeljövőben fog megjelenni CD-n a két kvintett, amit az amerikai Fine Arts Vonósnégyessel vettem fel.

Egy diákkal a sok száz növendékből, akiket hosszú évtizedekig tanított

– *Hogyan kezdett el Tanár úr tanítani?*

– Ez nagyon érdekes kérdés. Mindig azt hittem, hogy a tanításra képtelen vagyok, ugyanis, ha hallottam valakit, aki előjátszott nekem, nem volt semmi türelmem hozzá. Állandóan hangoztattam mindenfelé, hogy én nem tanítok, bár mesterkurzusokat adtam, 1972 óta Magyarországra is rendszeresen visszajártam. Az utóbbi időben Falvai Sándor ismét megkért, hogy adjak mesterkurzust a közeljövőben a Zeneakadémián, majd miután Batta András átvette a rektorságot, ő is azon dolgozik, hogy legyen a dologból valami. Ha a körülmények megfelelőek lesznek, elképzelhető, hogy a közeljövőben megint megyek a Zeneakadémiára.

Visszatérve a tanításhoz, Angliában soha nem kért föl senki – s ekkor én már betöltöttem az ötvenedik évemet – Amerikából viszont rengeteg ajánlatot kaptam, többek között Dallasból, vagy az Indiana Egyetemről, ahol Sebők György és Vázsonyi Bálint is tanított. Vázsonyi mindig biztatott, hogy menjek el. Elmentem, körülnéztem, de nem tetszett. Bár remek hely – óriási zenei élettel, olyan méretű operaszínpaddal, mint a Metropolitan – borzasztó nagynak tűnt. Ugyanezt éreztem a többi iskolánál is. Az volt az érzésem, hogy tömegtermelés folyik, ezrével vannak a növendékek minden szakon. Aztán egyre inkább arra gondoltam, hogy állandóan panaszkodom, hogy a zenei élet nem olyan irányba megy, amelyet én szeretnék. A sok lemezfelvételnek (is)

köszönhetően a tökéletességre törekvés olyan nagy, hogy valamifajta emberség kihalt. Ez ellen a felfogás ellen mindig harcoltam, de igazából – úgy éreztem – nem tettem semmit. 1987-ben aztán felkértek a Yale Egyetemre egy tanévre, amelynek a zenei fakultása viszonylag kicsi, mindössze három zongoratanára van. A tanév leteltével a következő évre is hívtak, de akkoriban még száz koncertet is adtam egy szezonban, és úgy gondoltam, felelőtlenség lenne a növendékekkel szemben, ha csak egyszer-egyszer tartanék órát. Majd 1989-ben megismételték az ajánlatot, s azóta is vendégprofesszora vagyok a Yale-nek. Kb. három hónapot töltök ott, hat részletben elosztva. Nagyon szeretem. Hárman (Boris Berman tanszakvezetővel és Claude Frank-kel) kialakítottunk egy olyan tanszakot, amiről egész Amerikában beszélnek: ritkaság, hogy nincsen hármunk között féltékenység. Mivel mind a hárman világot járó előadóművészek vagyunk, ezért előfordul, hogy a növendék nem lát egy hónapig, de ha ott vagyok, akkor nincs hétvége... Ha szükségük van rá, kétnaponta adok nekik órát, és a kollégáim tanítványait is szívesen meghallgatom. Ugyanúgy az én növendékeim is bármikor mehetnek a másik két professzorhoz. Én abban hiszek, hogy az által, ha egy tanítvány többfajta megvilágításban ismer meg egy darabot, az nem fogja őket összezavarni. Arra próbálom rávezetni őket, hogy ne „szemellenzősen” kövessenek egy tanárt, nem egy fajta módszer létezik, hanem ismerjenek meg több szemléletet is, és próbálják megtalálni legmegfelelőbbet a saját egyéniségük számára.

– *Mi Tanár úr módszere?*

– Nekem nincsen módszerem, én nem vagyok született tanár. Ahogy előadóművészként hiszek az inspirációban, ugyanúgy érzem ezt a tanításban is. Valamikor nem vagyok inspirálva, például, ha rossz egy növendék, de egy jó képességű tanítvány kinyit bizonyos kapukat. Én magam rengeteget tanulok egy-egy növendéktől.

– *Tanár úr tanítványai már a legmagasabb szinten vannak, az előadóművészetre készülnek. Milyen tanácsot lehet nekik adni a hangversenyekre való felkészüléssel vagy a hatékony gyakorlással kapcsolatban?*

– Ezek nagyon nehéz kérdések. A lámpaláz fiatalkorban általában nincs, később, mikor már nagyobb a felelősség, nagyobb a nyomás az emberen. Ezt csak úgy lehet leküzdeni, ha minél többet játszanak, nem baj, ha csak kis társaságnak, kollégáknak is. Szükséges rossz a versenyeken való részvétel. Ezekre százszázalékosan felkészítem a növendékeimet, tehát elképzelhető, hogy bejutnak a döntőbe és a teljes műsorukat el kell játszani, de egy verseny mindig

rizikó, és nem kell csalódottnak lenni, ha nem jutnak el odáig. Tapasztalatszerzésre kell felhasználni a versenyeket. A gyakorlás? Mindenki más. Van, aki úgy érzi, anélkül nem tud meglegni, hogy ne azzal kezdje a napot, hogy egy fél órát skálázzon. Én ilyet soha életemben nem csináltam. Hernádi annak idején sokat foglalkozott a memorizálással, az ujjrenddel. Erre nem törekszem, mert mindenki más ebben is. Csak abban az esetben adok ujjrendet, amikor látom, hogy az illető küszködik egy futammal.

– *Hány tanítványa van Tanár úrnak?*

– Nyolc, mint ahogy a kollégáimnak is. A huszonnégyszongoristából ebben a szezonban huszonkettő távol-keleti, koreaiak, tajvani-kínaiak és kínaiak. Nemcsak szorgalmasok, hanem van bennük valami természetes muzikalitás. Van egy koreai növendékem, aki eddig csak Koreában tanult. Neki olyan fantasztikus hozzáállása van a klasszikusokhoz, különösen Beethovenhez, hogy az egészen meglepő. Vagy említhetném egy thaiföldi hallgatómat, aki öt évig tanult nálam, és egyedülállóan különleges érzékenysége van Schubert művei iránt.

– *Ha már zeneszerzőket említettünk, köztudott, hogy – sok más egyéb mellett – Frankl Péter felvette Schumann és Debussy összes zongorára írott művét. Ők a kedvencek?*

– Megpróbálok olyan sokoldalú lenni, amennyire csak lehetséges. Sokan mondják, hogy nagy repertoárom van, ami abból a szempontból igaz, hogy a kamarazene-repertoár legfontosabb darabjait mind játszottam. Eljátszottam ötven zongoraversenyt (ennek majdnem a fele Mozart) és a szólórepertoárom is nagy. Ugyanakkor sok „hiány” van a repertoáromban, még a kedvenceim között is, például nem játszom az összes Beethoven-szonátát, Schuberttől is lehetne többet játszani, Brahmtól is. Az a helyzet, hogy amit nem játszom, azt megpróbálok tanítani. Bizonyos dolgokat korán kellett volna megtanulnom, például a Hammerklavier szonátát, mert azt felnőttfejjel már nehéz. Egészen kortárs zenét nem nagyon zongorázom. Bartókot nem lehet kortárs zenének tekinteni. Ott is vannak hiányaim. Mind a három zongoraversenyt nagyon sokszor játszottam, a 3. zongoraverseny a századik előadáshoz közeledik, de az első kettőt is legalább ötvenszer hallotta a közönség tőlem. Ezek azért nehéz Bartókok... Szégyellem magam, de nem játszottam a Szonátát, a *Szabadban*-t, ami megbocsáthatatlan. Mint ahogy – talán a temperamentumom miatt – nem játszottam bizonyos dolgokat, amiket a legjobban szeretek hallgatni és otthon játszani. Ilyen Bach.

Schumannhoz gyerekkorom óta kötődtem, mint ahogy Chopinhez is. Voltak olyan időszakok, amikor mind a két komponistától egy kicsit eltávolodtam, de aztán – miután ilyen nagy zenészek – ismét közel került a zenéjük hozzám. Beethoven, Schubert, Brahms is kiemelt helyen vannak nálam. Debussyt az alatt a három év alatt szerettem meg, amíg Párizsban éltem. Érdekes módon – annak ellenére, hogy nagyon szeretem – nem került ilyen közel hozzám Ravel. Kamarazenéjét – négykezes-kétzongorás darabjait, hegedűszonátáját, a rendkívül nehéz trióját – játszom, szólódarabjait nem.

Vannak szerzők, akiket szívesen tanítok, de nem játszom a darabjaikat, ilyen Rachmanyinov, Prokofjev, Szkrjabin. Tudom, hogy hogyan kéne játszani, de az egyéniségeimtől távol áll a zenéjük.

Érdekes módon keveset játszom Lisztet. Amit azonban még ma is, érett fejjel is nagy örömmel zongorázom, az a h-moll szonáta, amit a 19. század egyik legnagyobb művének tartok. A kortárs művek közül meg kell említenem Kurtág György *Játékok* c. művét és Szöllősy András nekem ajánlott zongoradarabját.

–*Tanár úr felesége, Feiner Annie is zongorista...*

– Igen, Hernádi osztályába járt ő is, majd Párizsban kapta meg *Premier Prix* diplomáját a Conservatoire-ban. Sokat tanított, ragyogó muzsikos, ma is a legszigorúbb kritikusom.

IV.

AZ ELSŐ ÉS A SZÁZEGYEDIK FRANKL PÉTER ÉS A MÁV SZIMFONIKUS ZENEKAR⁴

Tizennyolc órán belül kétszer játszotta el a MÁV Szimfonikus Zenekar ugyanazt a remekművű programot Csaba Péter vezényletével és Frankl Péter közreműködésével. Jómagam először láthattam-hallhattam Csaba Pétert karmesteri minőségben, Frankl Péter pedig, miután előző nap jubilált, ez alkalommal adta elő százegyedszer nyilvánosan Brahms érett kori, B-dúr zongoraversenyét, amit a második részben azután Schumann 2. szimfóniája követett. Mindez persze merő játék a számokkal; ami viszont a *hangokkal* való játék, vagyis a koncert zenei színvonalát illeti, az nagyon is komoly volt, sőt elismerésre méltó – egyszerűen, emlékezetes zenei élményt jelentett a hallgató számára.

⁴ Revizor 2013. március 2.

Frankl Péter

Csaba Péter

Ennek a zavartalan, sőt ünnepi zenei élménynek – a műsoron szereplő remekművek mellett – három fő összetevője volt. Az egyik Frankl Péter előadásának élményszerű hatása és zenei gazdagsága; a másik Csaba Péter bensőséges viszonya az előadott művekhez, illetve formálásának klasszikus kiegyensúlyozottsága; a harmadik pedig a zenekar csiszolt és homogén hangzása, érzékeny és expresszív zenélése. A negyedik összetevő pedig nem volt más, mint maguknak a szereplőknek a harmonikus és intenzív kapcsolata, az, hogy olyan nyilvánvalóan élvezték a zeneélést egymás társaságában.

Az Olasz Kultúrintézet kissé vizes hangzása ezúttal a legkevésbé sem volt zavaró, s egyáltalán nem maszatolt össze semmit. A zenekar különböző hangszercsoportjai maradéktalanul megkülönböztethetők maradtak a zenekari összhangzáson belül, valamiféle egységes alaptónus viszont mégiscsak egylényegűvé tette őket. A zongora pedig Frankl keze alatt párductestszerűen vált egyszerre puhává és erőteljesebbé; a nemes hangszer minden erőlködés nélkül őrizte meg integritását a zenekar teljes tömbjével szemben is, miközben a kettő folyamatosan egymást egészítette ki, egymásra reagált, nem egy esetben kamarazenei áttörtséggel és intimitással.

A zongoraverseny kezdőtételében a szépséges kürtszólók adták meg a mintát a hangzásnak ahhoz a gömbölyűségéhez, ami még a drámai tétel

zaklatottabb szakaszaiban is megfigyelhető volt. Frankl pedig már első megszólalásának pillanatában mágnesként vonzotta magára a figyelmet, s a második pillanatban már az is világos volt, hogy mivel: zongorázásának ifjúi tüzevel, a könnyed futamok tüzes sziporkázásával – majd meg játékának erőteljes méltóságával, a végsőkéig feszített dallamíveivel. Az *Allegro appassionato* megjelölésű scherzo ritkán hallható súllyal és jelentőségteljesen szólalt meg ebben az előadásban – egyikét hallhattuk itt az egész koncert igen meggyőző tempóinak. Hallhattunk azután mesterien retorikus párbeszédet a szólóhangszer és a zenekar között, szuggesztív érzelmi kitörést a zenekar részéről, és nem utolsó sorban párját ritkító éneklő zongorázást Frankltól. Játékának puhasága és érzékenysége az *Andanté*ban csak tovább fokozódott, miközben a tétel rendkívül megkapóan költői atmoszférája a karmester elsőrangú kvalitásait dicsérte – és akkor nem szóltunk a tétel két remekbeszabott gordonkaszólójáról. A zárótételben már az indítás puha mélyvonós-pizzicatói is sokat ígértek, és az ígéret nem is maradt beváltatlan: ez a tétel előadási szempontból spriccelő-fickándozó szakaszaival együtt is a zenei elképzelések szoros egymáshoz illeszkedésének és a klasszikus kiegyensúlyozottságnak a mintájául szolgált.

Schumann – mutatis mutandis – beethoveni mintákat követő, pokoljáró-heroikus C-dúr szimfóniájában Csaba Péter azután bebizonyította, hogy a zenekarral kettesben maradva is az újdonság erejével ható, jelentőségteljes zenei pillanatok sorát tudja felidézni hallgatóinak a partitúrából: a szorongás tekergő indáinak burjánzását, azt üstdob-tremolók lúdbőrzését, villanásokat és árnyakat, a színek és hangulatok rendkívüli változatosságát. Mindezt pedig igazán rokonszenves, a látványos külsőségeket messze elkerülő természetességgel tette. Hallatlanul tiszteletreméltó volt a sziporkázó vonóskar, a fafúvós-staccatók kontrollált, kérlelhetetlen pontossága – minden könnyedség ellenére – a scherzóban; s mesteri az érzékeny tempóváltás a tétel trióiban. Ihletett és magasra ívelő volt a lassú tétel, különösen emlékezetesek a feljajduló magas hangok, míg a lázasan ünneplő zárótételben úgy érezhettük: valóban kárpótolt minden addigi szenvedésért, s hogy ez a fénnel telített, éles körvonalú, reményekkel telített világ valóban az utolsó szót jelenti. Az adott mű zárt világában, amelyet oly sok műgonddal és tehetséggel idézett fel Csaba Péter és a MÁV-zenekar, ez biztosan így is van.

Malina János

V.

VÁRDAI, FRANKL⁵

Várdai István és Frankl Péter a Zeneakadémián

Haydn írt két gordonkaversenyt, ám szonátát sem ő, sem Mozart nem komponált csellóra: mint köztudomású, az első modern értelemben vett cselló–zongoraszonátákat Beethoven alkotta meg. Kérdés persze, megszületett volna-e az öt remekmű, ha nincsenek azok az előadók, akik a darabokat ihlették: II. Frigyes Vilmos porosz király (op. 5/1, 2) Ignaz von Gleichenstein báró (op. 69) és Joseph Linke, a Schuppanzig Vonósnégyes gordonkása (op. 102/1, 2). De hát a bécsi klasszika idején többnyire nem keletkeztek művek „csak úgy”: a háttérben mindig állt valamilyen külső készítés – megrendelés, a főúri (vagy egyházi) szolgálat penzuma, az ajánlásban megnevezett uralkodótól vagy arisztokratától várható fizetség reménye. Beethoven a szonáták mellett még három remekbeszabott variációsorozattal is megajándékozta a hangszer játékosait: kettő Mozart *Varázsfuvolájának* témáit dolgozza fel, egy pedig Händel *Júdás Makkabeusából* merít ihletet. Így már nyolcra emelkedik a beethoveni cselló–zongora-művek száma, s ha mindehhez hozzávesszük, hogy az op. 17-es *F-dúr kürtszonáta* is megszólaltatható csellón és zongorán, a végösszeg kilenc. Impozáns műcsoport.

Beethoven csellóműveinek magyarországi interpretációtörténetében van egy nem halványuló fényű pillanat: 1979-ben Perényi Miklós és Ránki Dezső elkészítette az összes csellómű Hungaroton-felvételét – e lemezek kínálják e darabokból minden idők egyik legtökéletesebb interpretációját. Ezt követően azonban nem voltunk elkényeztetve, legalábbis a koncertteremben nem: május utolsó napján, *Várdai István* (1985) és *Frankl Péter* (1935) közös Beethoven-

⁵ Muzsika 2015/7.

szonátaestjének szünetében egy ismerősömmel az eseményről beszélgetve nem tudtunk felidézni a belátható múltból olyan magyarországi hangversenyt, amelyen egyetlen alkalomra időzítve szólalt volna meg a teljes beethoveni cselló-szonáta korpusz. Várdai és Frankl most felsorakoztatta az öt alkotást, ráadásul szellemi és stílári fejlődésregényként, kronologikusan.

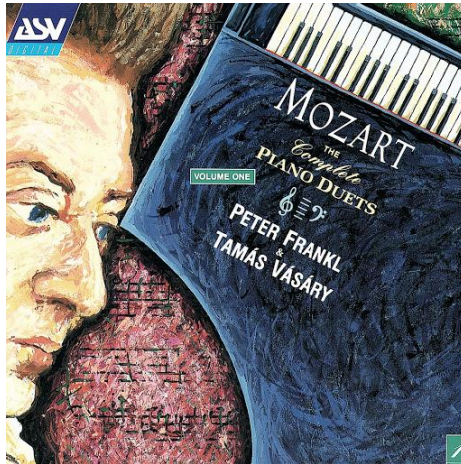
Íme, egy kamaraest, amelyen még a pódium is megtelik, s a közönség brávózza ünnepli a két előadót. Volt mit ünnepelni: Várdai és Frankl a fél évszázad korkülönbség ellenére nemcsak hangszertudásban, de stílusban és szemléletben is tökéletesen egymásra talált. Nem csoda: a nyolcvanéves Frankl szelleme bámulatosan friss és fiatal, a harmincéves Várdai pedig lelkesítően bölcs és érett. Együtt mozdultak és együtt lélegeztek. Beethoven csellószonátaiban sok a kísérletezés: vannak itt rendhagyó tételbeosztású művek, az op. 5 mindkét darabja például egy lassú nyitótétel után tartalmaz két gyorsat, az op. 102-es *C-dúr szonátát* pedig maga a szerző nevezte „szabad szonátának” (*freie Sonate*). Ez a szabadság, nyitottság, az élénk reagálás és a szokatlan mozzanatok iránti figyelem volt Várdai és Frankl előadásának egyik legfőbb jellegzetessége, amely remekül felszínre segítette a hibrid karakterű gyors tételek belső tagoltságát, az energikus és lírai szakaszok váltakozását. Nagyon élénken reagáltak egymásra, folyamatos párbeszédben zenéltek, és az előadást mindkettejük részéről rendkívüli hangzásigény jellemezte (a pianissimótól a fortissimóig). A mindvégig fölényesen virtuóz Frankl nagyszerű volt a pergő zongorázásban, a váratlan ziccerek humorában és a csengő pianókban, Várdai teljes személyiségével rezonált a széles ívű kantilénák lírájára, de ha kellett, drámai és lenyűgözően robusztus is tudott lenni.

Amit kaptunk: egy hiánytalan, gazdag világ. Egy estébe sűrítve minden lehetséges zenei magatartásforma és gesztus, minden lehetséges szín és mozgástípus. A lüktető, ezerszínű élet – Beethoven és két kivételes hangszeres művész jóvoltából. Frankl szellemi és fizikai kapacitása imponáló, készsége a zenei párbeszédre rendkívül rokonszenves. Várdairól máskor is leírtam már, hogy hozzá fogható csellistát Perényi óta nem hallott a világ – ez a koncert fényesen igazolta ezt. Ahogy a régiek nevezték az ilyet, csillagóra volt ez az esemény: felejthetetlen, nagy találkozás, mely a harminc-negyven évvel ezelőtti Zeneakadémia legszebb napjait idézte. Ráadásként is Beethovent hallottunk, a *Bei Männern, welche Liebe fühlen* témájára komponált variációsorozatot (WoO 46). 2015. május 31. – Zeneakadémia, Rendező: Zeneakadémia Koncertközpont

Csengery Kristóf

VI.

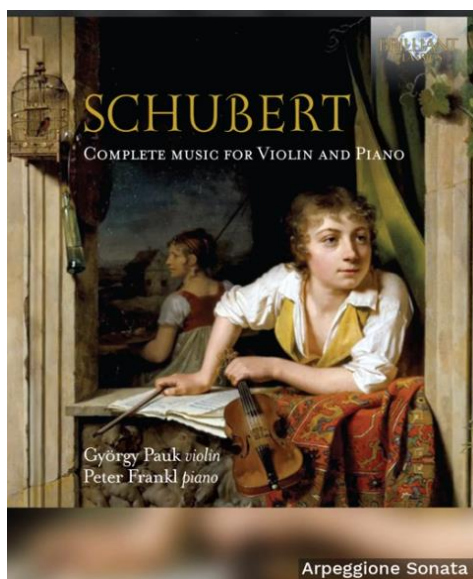
FRANKL PÉTER TOVÁBBI HANGFELVÉTELE

Mozart: Sonata in B Flat Major, K.358 - 3. Molto Presto (3:45)

Mozart: Sonata in G Major, K.357 - 1. Allegro (6:16)

© 1992 ASV Ltd.

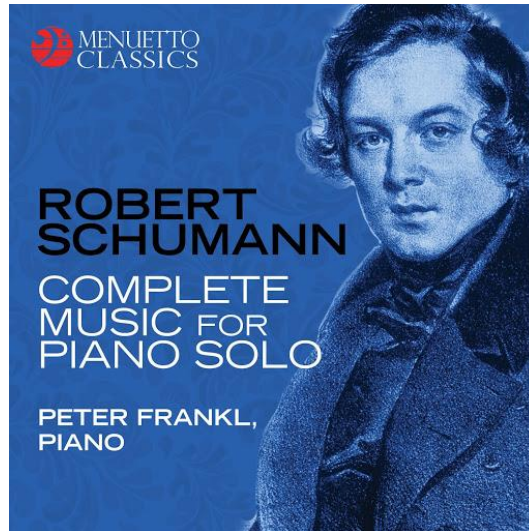

Franz Schubert: Arpeggione Sonata in A Minor, D. 821

00:00 I. Allegro moderato

08:39 II. Adagio – Allegretto

Frankl Péter (zongora) és Pauk György (hegedű)

6 Intermezzi, Op. 4: I. Allegro quasi maestoso (2:60)

Albumblätter, Op. 124: II. Leides Ahnung - Langsam (1:07)

Albumblätter, Op. 124: VII. Ländler (0:52)

Albumblätter, Op. 124: No. 11, Romanze (1:12)

Albumblätter, Op. 124: XIII. Larghetto (1:02)

Albumblätter, Op. 124: XX. Kanon - Langsam (0:52)

Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Auf der Gondel (1:09)

Album für die Jugend, Op. 68: No. 3 in C Major, Trällerliedchen (0:45)

Album für die Jugend, Op. 68: No. 5 in C Major, Stückchen (0:46)

Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Für ganz Kleine (0:29)

Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Lagune in Venedig (1:35)

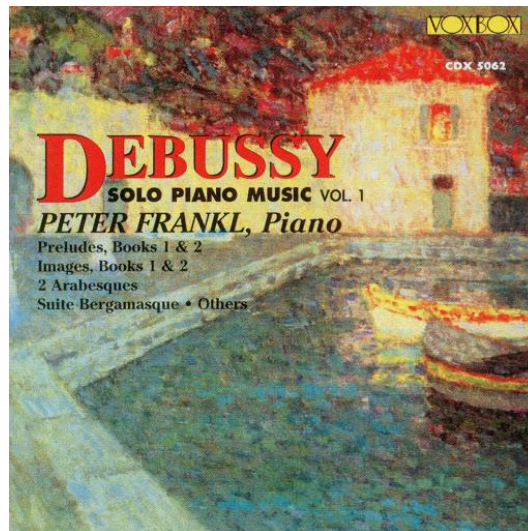
Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Moderato (0:49)

Album für die Jugend, Op. 68: No. 12 in A Minor, Knecht Ruprecht (2:43)

Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Allegretto (0:45)

Album für die Jugend, Op. 68, Supplement: Auf der Gondel (1:09)

© 1978 VOX Music Group

[Suite bergamasque, L. 75: III. Clair de lune \(4:59\)](#)

[Préludes, Book 1, L. 117: No. 1, Danseuses de Delphes \(3:06\)](#)

[Préludes, Book 1, L. 117: No. 7, Ce qu'a vu le vent d'ouest \(3:44\)](#)

[Images, Book 1, L. 110: No. 1, Reflets dans l'eau \(5:43\)](#)

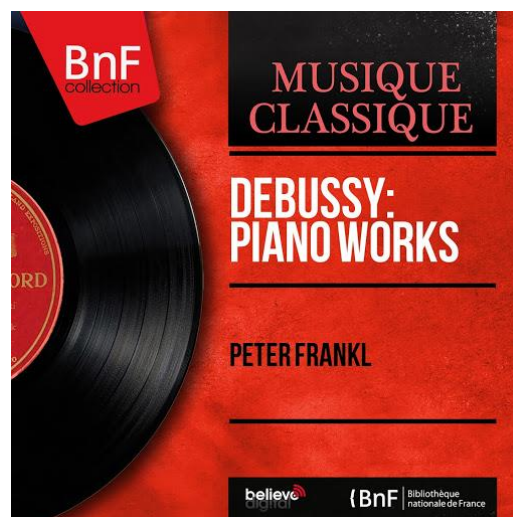
[Images, Book 1, L. 110: No. 3, Mouvement \(3:13\)](#)

[Préludes, Book 1, L. 117: No. 8, La fille aux cheveux de lin \(2:39\)](#)

[Images, Book 2, L. 111: No. 3, Poissons d'or \(3:56\)](#)

[Valse romantique, L. 71 \(3:18\)](#)

© 1992 Vox Bokszy

[2 Arabesques, L. 66: No. 1 in E Major \(3:49\)](#)

© 1963 - BNF Collection 2014 © The Restoration Project

Préludes, Book 1, L. 117: V. Les collines D'anacapri (3:21)

Rêverie, L. 68 (3:47)

Children's Corner, L. 113: III. Serenade for the Doll (2:17)

Children's Corner, L. 113: V. The Little Shepherd (2:16)

Préludes, Book 2, L. 123: XII. Feux d'artifice (4:24)

Préludes, Book 1, L. 117: VIII. La fille aux cheveux de lin (2:32)

Masques, L. 105 (4:37)

Berceuse Héroïque, L. 132 (4:25)

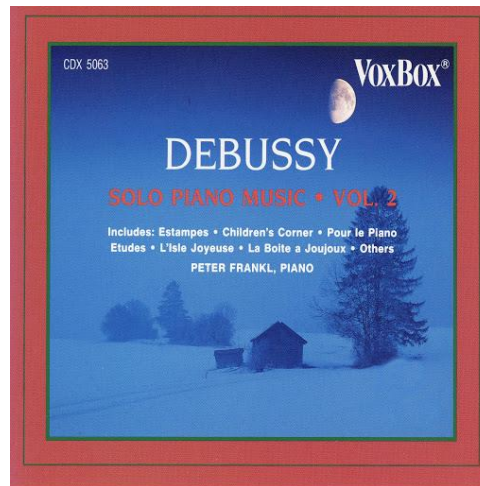
Préludes, Book 1, L. 117: III. Le vent dans la plaine (2:16)

12 Etudes for Piano, L. 136: V. Pour les octaves (2:28)

Préludes, Book 2, L. 123: I. Brouillards (3:13)

D'un cahier d'esquisses, L. 99 (4:41)

© 1963 VOX Music Group

[Children's Corner, L. 113: I. Doctor Gradus ad Parnassum \(2:11\)](#)

[Children's Corner, L. 113: IV. The Snow Is Dancing \(2:50\)](#)

[Children's Corner, L. 113: VI. Golliwogg's Cakewalk \(2:37\)](#)

[Pour le piano, L. 95: III. Toccata \(3:51\)](#)

[Nocturne, L. 82 \(6:25\)](#)

[Estampes, L. 100: No. 1, Pagodes \(5:17\)](#)

[Estampes, L. 100: No. 3, Jardins sous la pluie \(3:41\)](#)

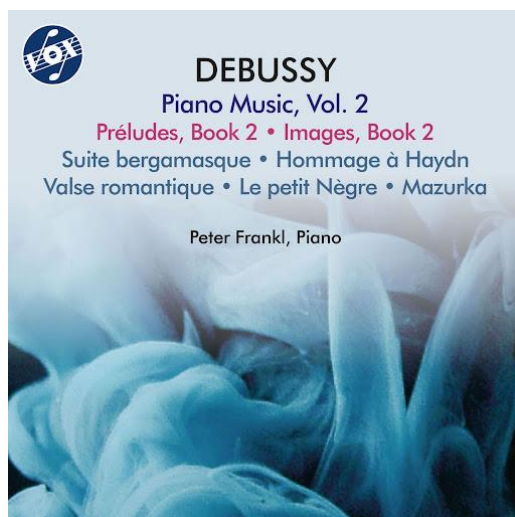
[12 Études, L. 136, Book 2: No. 1, Pour les cinq doigts \(2:59\)](#)

[12 Études, L. 136, Book 2: No. 5, Pour les octaves \(2:31\)](#)

[12 Études, L. 136, Book 2: No. 10, Pour les sonorités opposées \(5:13\)](#)

[Masques, L. 105 \(4:49\)](#)

© 1992 Vox Bokszy

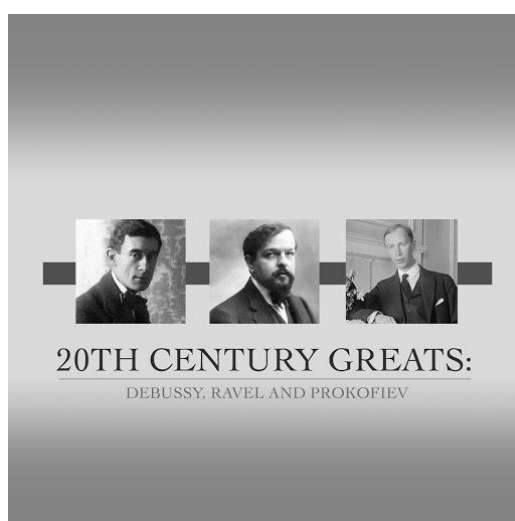

[Préludes, Book 2, L. 123: No. 2, Feuilles mortes \(2:53\)](#)

[Préludes, Book 2, L. 123: No. 8, Ondine \(3:28\)](#)

[Préludes, Book 2, L. 123: No. 10, Canope \(2:51\)](#)

© 1962 Vox Productions, Inc.

[Suite bergamasque, L. 75 \(4:44\)](#)

© Ameritz Music Ltd Released on: 2019-05-24

VII.

[A 90 ÉVES FRANKL PÉTER ZONGORAMŰVÉSZ-TANÁR BARTÓK FELVÉTELEIBŐL](#)

(Parlando 2025/3.)

VIII.
FRANKL PÉTER
GONDOLATOK FISCHER ANNIE BEETHOVEN-FELVÉTELEINEK
HALLGATÁSA KÖZBEN⁶

Hungaroton Classic – HCD 31626 (1996)

Nem hiszem, hogy akadna még egy művész, akinek egyénisége és nagysága egy felvételen annyira áthatóan érvényesülne, mint amennyire Fischer Annie-é ezen a most megjelent lemezén. Nehéz szavakban kifejeznem, amit számomra e négy Beethoven-szonáta felvétele jelent, úgy érzem ugyanis, jelen van benne minden, ami Annie játékára jellemző volt. Interpretációinak szuggesztív ereje tökéletesen feledteti a lemezfelvétel közismert hiányosságait.

Beethoven „Piano Sonata No 26” Annie Fischer (16:32)

Megpróbálok kiragadni néhány olyan részletet, amelyet különleges csúcsnak érzeke szonáták felvételén. Az Op. 26-os szonáta témájában megragad a mélységes poézis és az árnyalatok gazdagsága. Mindebből logikusan bomlanak ki és egyetlen nagy egészt képeznek a variációk, a kódához érkezve pedig szinte megáll a levegő, ahogyan az előadó a tempót megnyugtatta zárja le a tételt. A második tétel hallatlanul izgalmas, a triót szebben és poétikusabban megfogalmazva el sem tudom képzelni. A Gyászinduló gyönyörű, sötét, tömör megszólaltatása utána fináléban Fischer Annie megvalósítja az úgyszólván lehetetlent: végig énekli, végig zenéli a tizenhatodokat.

Beethoven - Piano sonata n°6 op.10 n°2 - A. Fischer (11:17)

⁶ Muzsika 1996/8. Frankl Péter Fischer Annie első Beethoven CD-jének megjelenése után küldte el írását a Muzsika szerkesztőségének.

Az Op. 10-es F-dúr szonáta csupa fiatalos üdeség és szenvedély: a tételek úgy hangzanak Fischer Annie kezei alatt, mintha ott és akkor születnének. Nála a különféle hangulatok oly élők, hogy – mint mindig – ezúttal is meggyőző: ezt csak így lehet előadni. Felejthetetlen mozzanat, ahogyan a 2. tétel Desz dúr középrészéből visszamodulál a sötét f-mollba.

Beethoven - Piano sonata n°13 op. 27 n°1 - Annie Fischer (15:38)

Szintén varázslatosan szép az Op. 27-es Esz-dúr szonáta. Ahogyan minden hang él; ahogyan a hangok közötti tér megtelik; ahogyan egy frázis megformálódik; ahogyan az Adagio szinte dalként énekel – mindebben tökéletesen elénk tárul Fischer Annie nagy művésze.

Beethoven - Piano sonata n°31 op.110 - Annie Fischer (19:55)

Az Op. 110-es szonáta előadása egészében olyan interpretációs csúcs, amely megéreztetni az érett Beethoven minden nemességét és emocionális gazdagságát. Az Arioso földöntúli szépséggel tárul elénk; Fischer Annie mesterien építi fel a fűgát. Ahogyan a modulációval előkészíti a második Ariosót és ahogyan abból, a kérlelhetetlen G-dúr akkordok fokozó erejével átvezet a második fűgába – mindegyre csak ő volt képes.

Bizonyos vagyok abban, hogy a várva várt többi 28 szonáta is meghatározó élménnyel szolgál majd, nemcsak azoknak, akik – mint magam is – Annie-hoz fűződő személyes élményeiket eleveníthetik fel a lemezek hallgatásakor, hanem azok számára is, akiknek ily módon nyílik majd alkalmuk megismerni Fischer Annie különleges művészetét és Beethoven iránti kivételes affinitását.

Frankl Péter

Frankl Péter Fischer Annie zongoraművész, Elisabeth Schwarzkopf szoprán-énekes társaságában Melbourne-ben (1977). Forrás: Dévény Anna magángyűjteménye